

16.4.2020

לכבוד :

מר אופיר אקוניס - שר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.
מר מאיר שפיגלר - מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי.
מר אביגדור קפלן – מנכ"ל משרד הרווחה והשירותים החברתיים.
גב' עאידה תומא סלימאן, יו"ר הוועדה המיוחדת לענייני רווחה ועבודה בכנסת.

הנדון: הביטוח הלאומי לתושבי מזרח ירושלים – בקשה דחופה להתאמות לנוכח משבר הקורונה

הרינו לפנות אליכם מטעם הקליניקה לייצוג אוכלוסיות בפריפריה, הפועלת במרכז לחינוך משפטי קליני בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית (להלן: "הקליניקה המשפטית"), עמותת 'עיר עמים' וארגון העובדים 'מען' בבקשה לנקיטה דחופה בצעדי התאמה נדרשים ביחס לתושבי מזרח ירושלים בעת המשבר הבריאותי-כלכלי הנוכחי, והכל מהטעמים שלהלן:

1. המוסד לביטוח לאומי הינו המוסד המרכזי האחראי על שמירת הביטחון הסוציאלי וההגנה על הזכות לקיום בכבוד במדינת ישראל. על מנת לבצע תפקידו זה, על המוסד לביטוח לאומי להיות, ראשית כל, נגיש לכל הפונות והפונים אליו בכל שפה המדוברת במדינה בכל זמן שהוא, קל וחומר בתקופה משברית זו.
2. המשבר הכלכלי-בריאותי אשר פוקד את החברה כולה, מחייב את רשויות המדינה להתאים עצמן לעת חירום זו ולאפשר לכל אזרחי המדינה לחסות תחת ההגנה על אגד הזכויות החברתיות-כלכליות ובראשן הזכות לקיום בכבוד.
3. תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים הם קבוצת האוכלוסייה הענייה ביותר בישראל הן מבחינת שיעור העוני והן מבחינת עומק העוני, כך על פי נתוני הביטוח הלאומי משנת 2017. שיעור העוני לנפש במזרח ירושלים עומד נכון לשנת 2017 על 74.2%, ושיעור העוני בקרב הילדים – על 82%. לאור אחוזי האבטלה המטפסים לנוכח המשבר, שיעורי העוני גם הם עולים ומעמיקים. השפעתו של המשבר הנוכחי על קבוצה זו באוכלוסייה, שרשתות הבטחון הכלכלי המצויות ברשותה מעטות ולעתים אינן קיימות, חריפה במיוחד.
4. הקליניקה המשפטית מפעילה מוקדי מיצוי זכויות, במסגרתם מעניקים סטודנטיות וסטודנטים סיוע משפטי לאוכלוסיות החיות בעוני. בשעה קשה זו מתמודדת הקליניקה עם סוגיות הרות גורל המשפיעות על חייהן וכבודן של אוכלוסיות בפריפריה הגאוגרפית-כלכלית-חברתית. עמותת 'עיר עמים' וארגון העובדים 'מען', העוסקים בין השאר בעבודת שטח ובקידום מדיניות בסוגיות הנוגעות לזכויות חברתיות-כלכליות במזרח ירושלים, מצויים גם הם בקשר רציף עם התושבים ושוקדים בימים אלה על מתן מענים דחופים לפניות הציבור.

5. אשר על כן ובהתאם לאמור לעיל נבקשכם לפעול בהקדם, ובטרם תדרדר אוכלוסייה זו לחרפת עוני ולנקוט בצעדים הבאים לאלתר:

א. שפת הממשק – הן נתב השיחות למענה הטלפוני, הן האזור האישי המקוון והן הטפסים המקוונים קיימים בשפה העברית בלבד. נמסר מטעמכם בישיבת ועדת הרווחה והעבודה בכנסת מיום 30.3.20 כי נושא זה בטיפול. עתה, שבועיים לאחר מכן, נבקשכם לפרסם את לוח הזמנים הצפוי לטיפול בנושא ולנקוט צעדים משמעותיים בתרגום הממשק בהקדם.

ב. מבחן התושבות של הביטוח הלאומי –

מבחן התושבות שמפעיל המוסד לביטוח הלאומי מהווה במקרים רבים מכשלה משמעותית עבור תושבי מזרח ירושלים למימוש זכויות חברתיות-כלכליות מהותיות שמן הראוי היה שיוכלו למצותן. בעטיין של דרישות ההוכחה המחמירות שמטיל מבחן התושבות על תובעי הביטוח הלאומי תושבי מזרח ירושלים, נשללת מרבים מהם למשך פרקי זמן ארוכים, ולעתים לצמיתות, הזכאות לקצבאות ולביטוח בריאות. לעניין זה השלכות הרסניות על תושבי מזרח ירושלים באופן כללי ובימים אלה בפרט

לכן נבקשכם להקפיד ולא לבחון מחדש בימים אלה את סטטוס התושבות של תובעים שהוכרו זה מכבר על ידי הביטוח הלאומי כתושבי ישראל, באופן שיאפשר את מימוש מלוא הזכאויות שלהם עד היציאה ממצב החירום. עבור תובעים חדשים שטרם הוכרו כתושבים, וכן תובעים מוכרים שסטטוס התושבות שלהם מצוי עדיין בבחינה, נבקש להקל בדרישות המחמירות להמצאת מסמכים לאור הקושי הרב בהשגתם בימים אלה והצורך הקריטי בביטוח בריאות ובסיוע כלכלי בימי המשבר. על-פי הפסיקה, במקרה של טענה מצד המוסד לביטוח לאומי על העתקת מרכז חיים של תובע אל מחוץ לתחומי מדינת ישראל, נטל ההוכחה של השינוי על המוסד, כל עוד לפני תקופת הזכאות הנתבעת התקיימה אצל התובע הזיקה להוכחת מרכז חיים, בין אם במגורים או באופן אחר (עב"ל (ארצי) 470/08 עלאן אינאס נ' המוסד לביטוח לאומי, מיום 18.8.09 וראו גם עב"ל (ארצי) 113/10 סלאמה עאישה נ' המוסד לביטוח לאומי, מיום 8.5.11).

בפועל, כפי שעולה מפניות רבות שמגיעות אלינו, במקרה של טענה מצד המוסד לביטוח הלאומי על אי עמידה באחד מתנאי התושבות, מעביר המוסד את נטל ההוכחה אל תובעי הזכויות, שנדרשים לסתור את הטענה בעזרת סימוכין שאיסופם עשוי לארוך חודשים. אף אם יצליחו להוכיח זאת, במשך תקופה ארוכה נשללת מהם זכאותם לקצבאות החיוניות לקיומם, כמו גם זכאותם לביטוח בריאות. בחלק מהמקרים אף נדרש מהם להשיב גמלאות שניתנו להם לכאורה שלא בזכות. התנהלות זו מנוגדת לקביעה בפסיקה, ויש להימנע ממנה. בימים של משבר בריאותי וכלכלי, התנהלות שכזו עשויה להיות הרת אסון ואף לעלות בחייהם של אנשים. על כן יש לעצור חידוש הליכים ביחס למבחן התושבות של תובעים שהוכרו זה מכבר כתושבי ישראל.

ג. קושי בעדכון פרטים דרך משרד הפנים – תושבי מזרח ירושלים הפלסטינים שכן או בת זוגם הם במקור תושבי הגדה המערבית נתקלים בקושי רב בעדכון מצבם המשפחתי – הן באשר לנישואין והן באשר להולדת ילד – דרך משרד הפנים. במזרח ירושלים לשכה אחת בלבד של משרד הפנים, והיא אינה מספקת מענה לצרכי התושבים. כתוצאה מכך, בהרבה מהמקרים הרישום בתעודת הזהות של התובעים אינו משקף נכונה את מצבם, באופן אשר בענייננו פוגע

באפשרות לקבל במלואן את הזכויות בביטוח הלאומי, ובתוך כך ביטוח הבריאות והקצבאות השונות.

עדכון הפרטים לשם קבלת הזכויות המלאות בביטוח הלאומי דורש פתיחה בהליך מול משרד הפנים, תהליך ממושך למדי בימי שגרה, אשר בימי המשבר הנוכחיים הופך לתנאי שלא ניתן לעמוד בו. לפיכך, נבקשכם להסתפק בתקופת מצב החירום הנוכחית בהצהרה המפרטת את מספר הילדים והמצב המשפחתי, המגובה בתעודות, על פני דרישה לסיום הליך העדכון במשרד הפנים.

ד. היעדר אפשרות להסדרת חובות לביטוח הלאומי – תקופה זו מאפיינת בקושי רווח בהסדרת חובות לביטוח הלאומי בשל המשבר הכלכלי החמור ובשל קבלת הקהל המצומצמת בביטוח הלאומי. קושי זה חריף במיוחד בקרב תושבי מזרח ירושלים, ששיעור העוני ועומק העוני שהם מצויים בו הם הגבוהים ביותר בארץ בימי שגרה, וכעת הם הולכים ומאמירים. נבקשכם לפיכך להקפיא את החובות של החייבים לביטוח הלאומי, ובתוך כך את הריבית על החובות. זאת בנוסף להימנעות מקיזוז החובות מהקצבאות, כפי שלהבנתנו מתקיים כיום. כך או כך, יש לוודא שחובות לביטוח הלאומי לא ימנעו בימים אלה של סכנה לבריאות הציבור את הזכויות לביטוח בריאות במסגרת הביטוח הלאומי.

ה. קושי בהמצאת מסמכים הדרושים לקבלת קצבאות אבטלה – נוכח המשבר המחריף, הצטרפו רבים מתושבי ישראל ומתושבי מזרח ירושלים בפרט למעגל האבטלה או הוצאו לחופשה ללא תשלום. מבין האלפים שהגישו בקשות לקצבאות אבטלה, רבים דיווחו על מחסור במסמכים נדרשים מטעם המעסיקים, משום שהאחרונים מיאנו לספק אותם לעובדים. לרבים מתושבי מזרח ירושלים חסרים תלושי השכר של חודש מרץ וכן מכתבי הוצאה לחל"ת או מכתבי פיטורין. על כן, נבקשכם להסתפק בתקופה זו של מצב חירום בהצהרת המבקשים במקרים של חוסרים חלקיים מהסוגים שפורטו ובמקרים דומים של סירוב המעסיקים למסירת מסמכים חיוניים.

ו. מקבלי קצבאות ללא חשבון בנק – רבים מתושבי מזרח ירושלים אינם בעלי חשבון בנק ואין באפשרותם לפתוח חשבון באמצעות האינטרנט. זאת, הן מפאת קשיים טכנולוגיים והן מפאת קושי באיסוף מסמכים נדרשים בתקופה קשה זו. לאור מצב דברים זה, רבים מהזכאים לקצבת אבטלה אינם יכולים לקבלה. לכן, נבקשכם לאשר לאור המצב אפשרות להעברת הקצבה לחשבון של קרוב משפחה של זכאים לקצבה באמצעות יפוי כוח חתום.

ז. שיהוי במתן החלטות – פונים רבים תושבי ירושלים המזרחית מדווחים על תופעה חוזרת של אי-מתן החלטות מטעם המוסד לביטוח הלאומי בענייניהם לתקופות זמן ארוכות. תופעה זו של שיהוי החלטה אשר יוצר החלטה שלילית בפועל צף ועלה גם במקרים בהם טיפלה הקליניקה המשפטית כדוגמת תביעות להבטחת הכנסה ולקצבאות הקיום השונות. ההשתהות בטיפול בבקשות יש בה משום עינוי הדין ביחס לזכויותיהם בחוק של הפונים הממתינים להחלטה בעניינם. עינוי דין זה הננו עוול הנעשה לנזקקים לקצבאות גם בזמן שגרה וביתר שאת בזמן חירום, שעה שאוכלוסייה זו נאנקת תחת עוני וממתנה להחלטות המוסד לביטוח לאומי בעניינם. על כן, נבקשכם לפעול בתום לב ובדחיפות המירבית למתן החלטות בתיקים מסוג זה.

ח. שלילת או הפחתת קצבה בגין הכנסה רעיונית מנכס – תביעות רבות לגמלאות של תושבי מזרח ירושלים נתקלות בקושי מצד הביטוח הלאומי בשל חשש לקיומו של נכס בגדה המערבית והכנסה רעיונית לצדו. הלכה למעשה כיום לא ניתן להשיא רווחים מנכסים אלה, ובמקביל קיים קושי ניכר בהשגת מסמכים על נכסים שמצויים בשטחי הרשות הפלסטינית. לאור זאת, ולאור מצבם העגום ממילא של מבקשי הקצבאות בימים טרופים אלה, אנו פונים אליכם בבקשה להסתפק בהצהרת מבקשי הקצבאות כהוכחה לכך שאין בבעלותם נכס בגדה המניב להם הכנסה רעיונית.

6. נציין כי אכן ישנה מגמת שיפור בליקויים מיום ליום, אך נדרש להחיש את הטיפול, ובייחוד לאור ההחמרה במשבר והעלייה במספרם של הזקוקים לסיוע מידני.

7. הקליניקה המשפטית, עמותת 'עיר עמים' וארגון העובדים 'מען' ימשיכו לעקוב אחר השינויים מדי יום, ותעלה לסדר היום הציבורי ליקויים בנגישות למוסד לביטוח לאומי.

8. נודה על תשובתכם בהקדם האפשרי.

בברכה,

ע/אג

עו"ד אוהד אמר

המרכז לחינוך קליני משפטי

ארז וגנר – מנהל סניף ירושלים

מען – עמותת לסיוע לעובדים

אריאל צמחי

עו"ד ורדית דמרי-מדר

המרכז לחינוך קליני משפטי

נעה דגוני, רכזת פיתוח מדיניות

עמותת עיר עמים